

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౬. { సర్వధారి. } సంచిక ౧-౩.
చైత్ర - భాద్రపదములు }

కాకినాడ

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము
గ్రంథాలయము
సహజ సంఖ్య. J. 632
తేది 31-5-1989

పరివర్తార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

1948-49.

ప్ర. 63 విషయ సూచిక.
-5-1989.

---

1. సాహిత్య విమర్శన - ౧-౧౧
అప్పల సోమేశ్వరశర్మగారు.
2. గ్రంథ స్వీకారము - ౧౨-౧౬
3. ఛందోదర్పణ నమూనా - ౧౭-౩౨
విశ్వానాథ-రామారావు దొరస్వామి శర్మగారు.
4. విష్ణుత ప్రబంధ పద్యావళి - ౩-౧౬
విశ్వనాథ అచార్యగారు-ప్రచురము.
5. కీ. శే. బ్రహ్మశ్రీ సాహిత్యవిశారద -
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు. i - iv

1946-47 సర్వజనసంవత్సర విషయసూచిక-

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

“రంఘనెలల కొకసారి ప్రకటించబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

పంపుటము. ౩౭.	{ సర్వధారి. చైత్ర - భాద్రపదములు }	సంచిక ౧ ౩.
--------------	--------------------------------------	------------

---

శ్రీ.

“సాహిత్యవిమర్శము.”

(పూర్వానువృత్తియు)

అప్పల్ల సోమేశ్వరశర్మ. P. O. L. (సింహాచలము)

ఈవిషయమునకు గుంతుకుని యభిప్రాయము కొంచెము వేరుగ నగును. అతడు తన వక్రోక్తిజీవితమును గ్రంథములో సాహిత్య పదార్థమును జాలవరకు విమర్శించి ప్రతిపాదించెను. “వాచ్యవాచక భావరూపముగు సంబంధము శబ్దార్థములకు సహజమే గాన శబ్దార్థ సంబంధమాత్రము సాహిత్యమునకుటకు వలనుపడదు. విశిష్టసంబంధ మునే సాహిత్యమనవలయును. సంబంధవైశిష్ట్యమును బ్రతిపాదించు బోవు రీతిని బరిష్కరించుకొనుట యుక్తము.” అని గుంతుకుని తాత్పర్యసంగ్రహము. ఈవచనములను బరిశీలించిన నతనియాశయము తెల్ల మగును. చూడఁడు :—1. “యదిదం సాహిత్యం నామ తదేతావత్ నిస్సీమని సమయాధ్యని సాహిత్యశబ్దమాత్రేణ నిర్నిధమ్. నల్లర శతస్య

కవికర్త కాశలకాష్టాధి రూఢిరమణీయస్య అద్యాపి కశ్చిదపి విశశ్చిద
యమస్య పరమార్థశ్రుతి మనాజ్ఞాత్రమపి విచారపదపీ మవతీర్ణః । తద
స్య సరస్వతీహృదయారవింద మకరందబిందుసందోహసుందరాణాం
సత్కవివచసామస్తరాఽమోదమనోహరత్వేన పరిస్ఫురదేతత్ సహృ
దయపట్చరణగోచరతాం నీయతే.” (చిరకాలమునుండి సాహిత్య
ము శబ్దమూత్రముచేతనే ప్రసిద్ధమైయున్నది. ఎవరు నద్దాని సరమార్థ
మును నిర్వచించలేదు. కాన సాహిత్యసదార్థమును సహృదయాలకు
మనవిచేసుకొనుచున్నాను.)

2. “సహితయోర్భావస్సాహిత్యమ్”.

3. “శబ్దాఽసహితావేవ ప్రతీతో స్ఫురతస్సదా । సహితా
వితీతావేవ కిమపూర్వం విధీయతే.” (శబ్దములు సహితములుగనే
యెల్లప్పుడు స్ఫురించుచుండును. సహితములన నవియే. క్రొత్తగఁ జెప్పి
నదేమి ?)

4. “ననుచ వాచ్యవాచక సంబంధస్య విద్యమానత్వా దేత
యోఃకథంచిదు ససాహిత్యవిరహః । సత్యమేతత్ । కింతువిశిష్టమే
వేనా సాహిత్యచుభిప్రేతమ్”. (వాచ్యవాచక సంబంధము శబ్దార్థము
ములకు సహజమగుటచే వానికెప్పుడును సాహిత్యాభావముండదు.
అయినను విశిష్టసాహిత్యమే సాహిత్యః దార్థముగ నభిప్రేతమిది.) ఈ
ముదలగు వచనములు. కుంతకుఁ డిట్లు విశిష్టసంబంధమే సాహిత్య
మని స్థిరపఱచి తుదకు స్వాభివ్యక్తమయిన నైశిష్ట్యము నీవిధముగ విరూ
పించెను :— 1. “సాహిత్యమనయోశ్శీర్షభాశాలితాప్రతి కాఽప్య
సా । అన్యూనాఽసతిక్తత్వ మనోహరిణ్యవస్థితిః । సహితయోర్భావ
స్సాహిత్యమ్ । అనయోశ్శబ్దార్థయో ర్భాకాఽవ్యతాకికీచేతనచమ
త్కారకారితాయః కారణం అవస్థితిః—విచిత్రైవ విన్యాసభం
గీ... .. సాసాహిత్యముచ్యతే”. (లోకోత్తర

చమత్కారజనకముగు శబ్దార్థముల విచిత్రవిన్యాసము సాహిత్యమనఁబడును.) 2. “మార్గానుగుణ్యమభిగో మాధుర్యాదిగుణోదయః । అలంకరణ విన్యాసోవక్రతాతిశయాన్వితః । వృత్త్యాదిత్యమనోహరి రసానాం పరిపోషణం । స్పర్శయా విద్యతేయత్ర యథాస్వముభయోరపి । సాకాప్యవస్థితి స్తద్విదానందస్పందనుదరా । వదాదివాక్పరిస్పంశ సారస్సహిత్యముచ్యతే ।” (రసోదిత గుణాలంకారాది సహితము, లోకోత్తర చమత్కారజనకము, రసికహృదయాకర్షకమునగు శబ్దార్థముల విలక్షణావస్థితి సాహిత్యమనిపించుకొనును.) అని దీనినిబట్టి “శబ్దార్థ విశిష్టసంబంధమే సాహిత్యపదమునకు ముఖ్యార్థము” అని కుంతకుని యాశయమైనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. భోజుని నియత సాహిత్యమునకుఁ గుంతకుని విశిష్టసాహిత్యమునకును భేదమంతగ సిద్ధింపదు. భోజుని కావ్యనియతత్వమునకే కుంతకుఁడు వైశిష్ట్యమనిపేరిడినట్లు విశదమగుచున్నది. ఆయినను సంబంధాంతరమును సాహిత్యమనుటయుక్తమే కాదని కుంతకుని యభిసంధిగఁదోచుటచే నియ్యది మతాంతరముగఁ జూపబడినది.

రాజశేఖరుఁడు తన కావ్యమీమాంసలో సాహిత్యపదార్థము నతినంగ్రహముగ నిరూపించి వదలివైచెను. “శబ్దార్థముల యథాతథ మగు కలయికయే సాహిత్య”మని యతనియాశయము. “శబ్దార్థ యోర్యథావత్సహభావేన విద్యా సాహిత్యవిద్యా” మొదలగు వాక్యములచే నీవిషయము తెల్లమగును. ఇతనిమతమునఁ గావ్యనియతత్వవైశిష్ట్యదుల కావశ్యకతయుండదు శబ్దార్థ సంబంధాంతరముకూడ సాహిత్యమనవచ్చును.

ప్రసిద్ధాలంకారికులలో సాహిత్యపదార్థ విచారమునుఁజేసిన వారి తాత్పర్యము లీవిధముగ నున్నవి.

ఈ సాహిత్యపదము “సాహిత్యసంగీతకలాపహీన స్వాతృత్వము: పుచ్చవిపాకహీనః” “పదవాక్య ప్రమాణేషు యదేతత్ప్రతిబింబితం | యో యోజయతి సాహిత్యే తస్యవాణీ ప్రసీదతి” “సాహిత్యం శ్రీమురారీ” మొదలగు ననేక స్థలములలోఁ గొన్నిచోటులందు కావ్యపరముగనుఁ గొన్నిచు నలంకారశాస్త్రపరముగనుఁ బ్రాచీనకవులచేఁ బ్రయోగింపఁబడెను.

ఇట్లే దుర్నిరూపణీయార్థము, అలంకారికవివాదాస్పదము, మహావిషయమునగు సాహిత్యపదమును, కాలక్రమమున “సామాన్యముగఁ గావ్యస్థలములగు క్లోకాదుల యన్వయజ్ఞానము” అను నర్థమందుగూడఁ బ్రయోగించుట సంభవించెను. “వానికి సాహిత్య మధికము” “ఏనికి సాహిత్యమల్పము” మొదలగు లోకవ్యవహారములనుఁ బరిశీలించిన నీవిషయము గోచరించును.

ఇట్లే “సాహిత్యపాఠోనిధి మంథనోత్థమ్” “సంస్కృత సాహిత్యమ్” “అంధ్రసాహిత్యము” “హిందీసాహిత్య” మొదలగు ప్రాచీనాధునిక వచనములనుఁజూచినచో సాహిత్యపదము క్రమముగఁ గేవల వాఙ్మయ రూపార్థమునందునుఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్నదని నిశ్చయింపవచ్చును.

కాగా నిపుటికి సిద్ధించిన సాహిత్యపదార్థములిది:— 1. కేవల వ్యాకరణవృత్తశ్రీ ననుసరించి “సహస్థితి” రూపార్థము.

2. “శబ్దార్థ సహితౌ కావ్యమ్” అను లక్షణానుసారముగ శబ్దార్థ సంబంధరూపార్థము.

3. భోజాభివృద్ధిమగు రసావియోగాదిరూపార్థము.

4. కుంతకాభీప్రమగు విశిష్టసంబంధ రూపార్థము.

5. శబ్దార్థముల యథాతథమగు సహభావమనెడి యర్థము

6. అన్వయజ్ఞాన రూపార్థము.

7. వాఙ్మయ రూపార్థము.

ఈవిధముగ స్వల్పముగు శబ్దముతో సాహిత్యపదార్థములు నిరూపింపబడినవి. ఎట్లొ యొకరీతి వర్ణాన్వయములను నిరూపించినను నిరూపింపవచ్చును. సహితశబ్దమునకు శాస్త్రసమూహమును నర్థమును జెప్పి యధ్యాహార శేషపూరణ లక్షణములతో “షట్ ఛాస్త్ర సామాన్య సంప్రదాయార్థ జ్ఞానతత్వము” అని పెగ్గలవాక్కులలో వొడ్లుచుండు నర్థమట్టి యర్థాన్వయములలో నొకటి. యర్థములలో భోజకుంతక మతములు సహృదయ పరి గాహ్యములు.

ఈయర్థములనన్నిటి నటుంచి సాహిత్యపదపరమార్థనిష్కర్షను జెలిసికొనవలయును. “రసమేకావ్యాత్మ” యను మతము సర్వోత్తమముగ స్థిరపడినవిదకు సాహిత్యపద పరమార్థము రసికహృదయా కర్షకముగ వికసించినది. ఎట్లనః— హితశబ్ద మేవిధముగజూచినను రసవాచకముగ సిద్ధించుచున్నది. చూడుడు:— 1. హితము=బ్రహ్మ నందసదృశ మగుటవలన రసికాగ్రేసరులకు కథ్యము. (రసము) 2. హితము=పిహితము నిగూఢమని యర్థము. అభిధానలక్షణావ్యతిరేకమగు వ్యంధనావ్యాపారముచేతనే గాని యింకొకరీతినఁ బ్రతీయ మానము కానిదగుటవలన గూఢము. (రసము) అనిభావము. 3. హితము=సన్నిహితము. సతతకావ్య పరిశీలన పరిపక్వచిత్తులగు భావుకుల హృదయారవిందములందు సంసారరూపమున సన్నిహితము. (రసము) 4. హితము=నిహితము. సమ్యగ్గ్రీతమని యర్థము. మహాకవులచే బాగుగఁ బరిపోషింపబడినది (రసము) అని భావము. 5. హితము=అవహితము. వాల్మీకి వ్యాసాది మహామునులచే నేకాగ్రచిత్తముతో ధ్యానింపబడినది. (రసము) ఎట్లైనను హితశబ్దమునకు రసమనియే యర్థము. హితముతోఁగూడినది. (హితేన-సహ=యుక్తమ్) సహితము రసవిశిష్టమని యర్థము. సహితముయొక్క భావము సాహిత్యము. ప్రకృతి జన్యబోధయందు ప్రకారముగ భాసించు నర్థమే భావప్రత్య

యాగమగుటచే సాహిత్యశబ్దార్థము రసమనియే పర్యవసించును. (రసవిశిష్టమును సహితశబ్ద జన్యబోధలో విశేషణముగ రసమే భాసించుచున్నదిగాన యని తాత్పర్యము) కాన సాహిత్యశబ్దార్థము రసము ఇదియే సాహిత్యపదపరమార్థము. రసముకావ్యాత్మయను సిద్ధాంతము హర్వాంగీకృతము, సునిశ్చితమునఁగాన నిదియే సర్వసమ్పాదయపరిగ్రాహ్యము.

ఇట్లు సాహిత్యశాస్త్రమున రసశాస్త్రమని ఫలితము వచ్చినది. ఆత్మస్థానీయమగు రసమును నిరూపించునపుడు శరీర, తద్ధర్మ, తదలంకారాది స్థానీయములగు శబ్దార్థ, గుణాలంకారాదులను నిరూపించుట యంత్యావశ్యకము నుచితముఁగూడనగును. కాగా రసవిశిష్టమగు కావ్యముయొక్క స్వరూప సాధన సామగ్రి ప్రయోజనాదినిరూపణపరమగు శాస్త్రము సాహిత్యశాస్త్రమని సంపిడితార్థము.

4. శాస్త్రత్వ సమర్థనము.

ప్రకృతమున నిట్టి సాహిత్యముగూడ వ్యాకరణాదులవలననే శాస్త్రమేయని సయంక్షికముగ నిరూపింపవలసియున్నది. వండితలోకమున నివేలఁగొన్ని యభిప్రాయపరిణామములు కలిగినను మొదటి నుండియు నిదాని శాస్త్రత్వవిషయమున నొకవిధమగు ననాదరము వ్యాపించియున్నది. కావునఁ బ్రస్తుతనిరూపణమున కావశ్యకత సంభవించినది. కొందఱాలంకారికు లీవిషయమునఁ దగుశ్రద్ధవహింపకపోయిన నీవిషయమును శంకించి పట్టుదలతో సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రత్వము సమర్థించినవారు రాజశేఖర ధర్మసూరులు. వీరికావ్యమీమాంసా సాహిత్య రత్నాకరములందు బహుముఖములుగ సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రత్వము సమర్థింపబడియున్నది. ఆగ్రంథములందలి యుక్తులచేతను యాక్షరమాలచేతనుఁ బ్రస్తుతవిషయమును విశదీకరింపబడితిని.

1. “సకలవిద్యాస్థానై కాంతనం పంచదశం కావ్యం విద్యాస్థానమితి యాయావరీయః | గద్యపద్యమయత్వాత్, కవిధర్మత్వాత్, హితోపదేశకత్వాచ్చ | తథిశాస్త్రాణ్యనుభావత్ | ” (పదునాలుగువిద్యలని ప్రసిద్ధికలదు. కాని కావ్యవిద్యనుగూడ జేర్చి పదునైదువిద్యలనవలయును. గద్యపద్యమయత్వము, హితోపదేశకత్వము మొదలగు శాస్త్రాంతరక్షణములు కావ్యవిద్యకును గలవు.

2. “పంచమీ సాహిత్యవిద్యేతి యాయావరీయః | సాహిత్యసృజామపి విద్యానాం నిష్కంధః | ” (నాలుగువేదముల సారభూతమగుటచే గావ్యవిద్య నైదవవేద మనవలయును.)

3. “ఉపకారకత్వా దలంకారస్సప్తమవ్యక్తమ్ | ఋతేచతత్స్వరూపపరిజ్ఞానాద్వేదార్థానవగతేః | ” (అలంకారవిషయము విడిచిన వేదార్థసమ్యక్సంజ్ఞానము కలుగనేరదు. కాన అజ్ఞత్వమునగా నుపకారకత్వమగుటచే గావ్యవిద్యయు వేదార్థవిజ్ఞానోపయుక్తమగుటవలన సద్దానివేదవ వేదాజ్ఞ మనవలయును.) ఈ మొదలగునవి రాజశేఖర వచనములు ఏవి కరిశీలనచే సాహిత్యమును, పదునైదువిద్యగాను, ఏదవ వేదముగాను, ఏడవ వేదాంగముగాను, దప్పకఁ బ్రకటింపవలయునను రాజశేఖరని యభిసంధియు, దన్మాతమున సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రాంతయు స్పష్టమగును.

మఱియుఁ బ్రతిశాస్త్రమందు నేదోయొక యనధిగతవిషయము సంపూర్ణముగ విచారింపఁబడును. అట్లే సాహిత్యశాస్త్రమునగూడ ననధిగతమగు కావ్యవిషయము పూర్ణముగఁ బరిపంఛఁబడుచున్నది. గాన నదియు శాస్త్రమే. విషయము, ప్రయోజనము, పురుషార్థ పర్యవసానము, కర్తవ్యకాబోధక ప్రమాణము నుండుటచేఁగావ్యము విమర్శింపఁదగినదియే కాదని వాదించుటమూల్యము యుక్తముకాదు. కావ్యమీనూంపకు నత్యుమాణస్వరూపమగు కావ్యమే విషయము.

గావ్యమునకుఁ గీర్త్యాదులు పెక్కు ప్రయోజనములు గలవు. అయ్యది మునుందు పూర్తిగఁ బ్రవర్ణించఁబడును. అంగములకు ప్రధానఫలము చేతనే ఫలవత్వమును న్యాయముననుసరించి కావ్యప్రయోజనములను బట్టియే కావ్యమీమాంసకును సప్రయోజనత్వము సిద్ధించును. అట్లే “కీర్తిం స్వర్గఫలా మాహురానంసారం విపశ్చితః |” అనునభియుక్త వచనానుసారముగ స్వర్గాదిసాధకమగు కీర్తికి సాధనమగుటచేఁ గావ్యము పురుషార్థవర్ణనసామయనగును. ఇట్లుండ నిట నొకశంక యుదయింపవచ్చును. “ప్రతియుపదేశమునకుఁ బ్రవృత్తినివృత్తిబోధనమే ప్రధానప్రయోజనముగదా ! అయ్యది యుపదేశాస్తరములచేతనే సిద్ధించునుగానఁ గావ్యోపదేశము వ్యక్తము” అని. ఈశంక నిలువనేరదు. తుల్యయుక్తిచే (కావ్యోపదేశముచేతనే ప్రధానప్రయోజనము సిద్ధించుటవలన నుపదేశాస్తరములు అనుదానిచే) నుపదేశాస్తరములే యేల నిరర్థకములు కాకూడదు ? వేదార్థసమ్యగ్విజ్ఞానాదుల ఈపదేశాస్తరము లవసర మందుమేని యందుకొఱకే కావ్యోపదేశమునకు నావశ్యకత సిద్ధించునని యెఱుఁగునది. అన్నివిధముల నుపదేశాంతరములతో సమానయోగక్షేమము కావ్యోపదేశము. మీదుమిక్కిలి యుపదేశాస్తరములకంటె మిక్కిటమగు నాధిక్యముండుటచేఁ గావ్యోపదేశమునకే యావశ్యకత సంప్రాప్తమగును. ఇతరోపదేశములకంటెఁ గావ్యోపదేశమునకుండు సతిశయమెట్టిదో కొంచెము వివరించుట యుచితము. ఉపదేశము ప్రభుసమ్మితము, మిత్రసమ్మితము, సమ్మితము, శాంతాసమ్మితమునని త్రివిధము. ఇటసమ్మితశబ్దము సద్భూతార్థము. అందు ప్రభుసమ్మితము వేదము. వేదమున సర్థమునకప్రాధాన్యము శబ్దమునకే ప్రాధాన్యమునుగాన సద్దానికి ప్రభుసమ్మితత్వముపపన్నమగుచున్నది. లోకములో నొకానొక ప్రభువు భృత్యాదుల నెట్లు వాక్యాత్మకముచేతనే యొక కార్యమందుఁ బ్రవర్ణించఁజేయుచు

నిగళితకార్యమునూని నివర్తింపజేయుచు వివరీతముగఁ జేసినచో దుడిమియును నుండునో యట్లే ప్రతియు లిట్ (వివరీత) లోట్ (వద) త-వ్యదాది (ప్రశ్నపితవ్యయ) నిష్కర్తకప్రశ్నయరహితములగు వాక్యముల చేతనే పురుషుల నిష్టకార్యములందు ప్రవర్తింపజేయుచు ననిష్టకార్యములయందు నివర్తింపజేయుచు వివరీతముగఁ జేసినచో దుండనస్థానియగు ప్రత్యవానుయందు జూపుచుండును. శబ్దమనగా నిధిప్రత్యయసహితవాక్యము. ప్రవర్తకత్వమే (పురుషుల బ్రవర్తింపజేయుట) దానికిఁగల సామాన్యము. అందుచే శబ్దప్రధానమైన శాస్త్రము. ప్రభుసమిత్తమను లక్షణము ఫలించుచుఁ గాన వేదము ప్రభుసమిత్తమను విషయము నిర్విరాదును. ప్రభుసమిత్తతోపదేశమున మనమన కాహ్వాన ముండదు. భయభక్తులతోఁ బురుషుల ప్రవర్తింపరలసి పడుదును.

మిశ్రితవృత్తములు పురాణములు. అమృతి అర్ఘ్యప్రధానములు అర్ఘ్యమనగా వాక్యార్థము. సామాన్యము లభివర్తికత్వమే గాన బహుత్వమున కట్టి ప్రవర్తిత్వము లేనివియుట వేదబహుత్వము మూర్తిమించట గ్రహించరాదు. పురాణము లర్ఘ్యవృత్తసూపము (స్తుతిని దాన్వయాపములు) లగుటచే వేదమువలె “ఈ కార్యమునట్లు చేయవలయును” అను విభిన్నముతోఁ బురుషులకు హితాహితములందుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులందుఁ గలుగఁజేయు శీఘ్రఞ్జనేమన మిక్కిలవలె యుక్తులతో ననుసరించి మహాపురుషుల విచారనామకద్వారా ప్రవృత్తి నివృత్తులందుఁ గలుగఁజేయుచుండును. కానఁ బురాణములు మిశ్రితసమిత్తములు మిశ్రితసమిత్తతోపదేశమువలనఁ గొంచె మాహ్వానానురాగములు కలుగుచుండును.

కాంతాసమిత్తము కావ్యోపదేశము. ధ్వని ప్రధానమైన కార్యమే కాంతా సమిత్తమనఁబడును. ప్రేమని యెప్పుడముగ నులు

కకఁజలుకకఁ గేవలము కటాక్షవలోకనహావభావాదులచేతనే పురు
షునిఁ బరవశునిఁజేసి యిష్టానిష్టములందుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులఁ గలు
గఁజేయుచున్నదో యట్లే కావ్యమును సహృదయ చమత్కార కార
ణము, శబ్దార్థోభయ శక్తిమూలమునగు వ్యంజనావ్యాపారము చేతనే
“రామాదులవలెఁ బ్రవర్తింపవలయును.” “రావణాదులంబోలి ప్రవ
ర్తింపఁగూడదు.” అను ప్రవృత్తి నివృత్తులను మనసు నొవ్వకుండ
సంతోషపూర్వకముగ సంపాదింపఁజేయును. కాంతోపదేశమువలన
సంపూర్ణాహ్లాదానురాగము లుద్భవించును. ఈవిషయమునే విద్యా
నాథుడు “యద్వేదాత్ప్రభుసమ్మితాదధిగతం శబ్దప్రధానాచ్చిరం
యచార్థ ప్రవణాత్పురాణ వచనాదిష్టం సుహృత్సమ్మితాత్ । కాంతా
సమ్మితయా యయా సరసతా మాసాఽవ్యతావ్య శియాత్తప్యే కుతు
కీ బుధోవిరచిత సస్యై స్పృహం కుర్మహే.” అనుపద్యముచే వెల్లడిం
చెను. సాహిత్యసారమం దచ్యుతరాయఁడును.

- జ్ఞానోః సుందరీరీత్యాకావ్యం సముపదేశకృత్ ।
విహితా ముష్మికాద్యోత్సయమన్యార్థ ఉచ్యతే 1
వేదోపదేశ కావ్యాది శబ్దభేదాత్ప్రధా మతః ।
ఉపదేశో నృపసుహృత్సుందరీ రీతితఃకృమాత్ । 2
నృపాజ్ఞావత్తు వేదాజ్ఞాఽనుల్లంఘ్యైవేతి వైదికః ।
నృపరీత్యోపదేశోఽసౌఫలవదాఽతిసౌఖ్యదః । 3
సుహృదుక్తి కృతౌసౌఖ్యం ఫలే నోచేద్భయం సహి
సుహృద్రీత్యోపదేశోఽయమితిహాసాది కర్తృకః । 4
యోఽధికారిసుఖయైవశ్రీవణేఽనుష్ఠితాఫలే ।
కాంతారీత్యోపదేశస్సాత్సోఽయంకావ్యాది సంభవః । 5
సుందరీ స్వేశహృదయం వశీకృత్య స్వసద్గుణైః ।
తాఙ్గికం వైదికంచాఽపి కూజతీష్టం ససాధనమ్ । 6

తద్యతా-వ్యాద్యపి శ్రీమన్మహారామాయణాదికమ్ ।

శ్రోతుర్థనో వశీకృత్యహితం వక్తి సహేతుకమ్ ।

7

అయం సర్వత్రసుఖదః శ్రీవణేఽనుష్ఠితావపి ।

తద్గుణాద్యై రసోత్పత్తేః ఫలేత్విష్టార్థ సిద్ధితః ॥”

8

అను శ్లోకములచే గావ్యోపదేశాతిశయమునుగ్గడించెను. విశ్వనాథకవి రాజకూడ సాహిత్యదర్పణమున “చతుర్వర్గప్రాప్తిర్హి వేదశాస్త్రభ్యో నీరసతయా దుఃఖాదేవపరిణతబుద్ధీనామేవజాయతే | పరమానందసందో హజనకతియా సుఖాదేవ సుకుమారబుద్ధీనామపి పునః కావ్యాదేవ । ననుత్పత్తి పరిణతబుద్ధిభిస్సత్పు వేదశాస్త్రేషు కావ్యేషు క్షిరి యత్నః కరణీయ ఇత్యపి నవక్తవ్యమ్. కటుకౌషధోపశమనీయస్య రోగస్య సితశరక రోపశమనీయత్వే కస్యవారోగిణ స్సితశరకరా ప్రవృత్తిస్సాగ్ధీయసీ సస్యాత్ ॥” అను వచనములతోఁ జమత్కార ముగఁ గావ్యాతిశయమును విశదీకరించెను. ఇట్లు కావ్యాతిశయప్రతి పాదకములగు నాలంకారిక మూర్ధన్యోక్తులు వందలకొలది యున్నవి. అందుచేఁ గావ్యోపదేశ ముపదేశాంతరములకన్న మిన్నయని స్థిరపడు టవలన నయ్యదియే పార్థకము నావశ్యకమునని విశదమగుచున్నది.

(సకలే వ ము.)

గ్రంథ స్వీకారము.

శ్రీ తిరుమల తిరుగతి దేవస్థానము వారిచే బ్రాహ్మగ్రంథమాల యందు బ్రచురింపబడిన స్వీకరించి యమూల్యగ్రంథములు మాకాశ్వ ఘానమునకు సాదరముగ నొసంగబడి స్వీకరింపబడినవి.

(1) కాశ్యపసంహిత - మూలములు (2) మాపకమృత్యుద్ధి
(3) ఆంధ్రకువలయాచందము. (4) శ్లోకగారన స్థానములు. (5) శ్రీ వేంకటేశ్వరవచనములు. (6) శ్రీ వేంకటేశ్వరార్చుకృతులు.

శ్రీ దేవస్థానమువారు తమకు సంస్కృతాంధ్రాదిభాషలయందును, హిందూమతసంబంధిదాయములందునుగల యభిమానముతో దిరుపతియందు సంస్కృతకళాశాలను, ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయమును, ప్రాచ్యపరిశోధకసంఘమును నెలకొల్పి వారి కనుబంధముగ నొక పత్రికను కూడ బ్రకటింపుచున్నారు. అందఱులముగల వ్యాసములు, సంస్కృతాంధ్ర తమిళ భాషలయందును, నాగ్లమునను బ్రచురింపబడుచున్నవి.

వీరి ప్రాచ్యగ్రంథమాలయందు వైఖానసాగమమును గూర్చిన అత్రిసంహితయందలి సమూర్తార్చనాధికరణమిదివరలో బ్రకటింపబడినది మరల నాయాగమమునకు ముఖ్యులుగా కాశ్యపశ్వామికాండము గ్రంథమిప్పుడు వెలువడినది వైఖానసమునకు శృంగాయుజ్యేదాయ బంధమును కల్పనూత్రములేగాక జాతి సిద్ధాంతములను, దేవాలయములందలి యర్చనామలను వివరించు మరీచి, అత్రి, కాశ్యప, భృగు సంహితలును ముఖ్యమైనవి. అందు మరీచికృతమును విమానార్చన కల్పము, అత్రిరచించిన సమూర్తార్చనాధికరణము గ్రంథము లిదివరలో బ్రకటితములు.

కాశ్యపజ్ఞానకాండము అష్టోత్తరశతతమాధ్యాయసంయుతమై పెక్కువిషయముల నుద్ఘాటించుచున్నది గ్రంథప్రారంభమున భువన నిర్మాణము, జగదూర్ధ్వపరిస్థితి, ఖండములు మొదలుగునవి తరువాత వాస్తువిషయములు, విమానదేవసభాదికల్పనములు, ఆచార్యచరణము, భూమిశుద్ధి, దారుయిష్టకాసంగ్రహణము, బ్రహ్మస్వరూపము, దీక్షావ తానస్వరూపము, శూలస్థాపనము, నిత్యాగ్ధవవిధి, అలంకారానుష్ఠాన విధులు, ఆయాకార్యముల సంభవించు దోషములకు దగిన పోయ శ్చిత్తములు మొదలుగునవి గ్రంథాంతమున అష్టాక్షరీమంత కల్పము, తన్మహిమయు విశదీకరింపబడినవి. ఈగ్రంథమునందలి విషయములు కేవలము వైఖానసులకేగాక తదితరులకు నవశ్యకతనీయములు. వైఖానసాగమమును గూర్చియు సంహితలను గూర్చియు విభులముల విమర్శగ్రంథము నాంగ్లమున బ్రకటింతుమని యుపోద్ఘాతముపడిలువఁ బడినది. అట్టి గ్రంథకాంగ్లముననేగాక యందఱును దెలియునటుల నాంధ్రమునకూడ బ్రకటింపవలయునని పరిశోధకాలయాశికానుల హెచ్చరించుచున్నాము.

(2) రూపకపరిశుద్ధి- ఇది అలంకారశాస్త్రమునకు జేరిన విమర్శ గ్రంథము. పండితరాజ దేశికతిరుమలై తాతాచార్య శిరోమణిచే రచింపబడినది. ఉపమానూపకాంక్షారములను గూర్చి పెక్కు అలంకారగ్రంథముల పరిశీలించి వ్రాయఁబడినది. భోజు! సరస్వతీకంఠా భరణము ననుసరించి, 'సామాన్యాప్రయోగే' అను పాణిని సూత్రవివరణ మొనరింపఁబడినది. సంగ్రహముగ గ్రంథారంభముననే గ్రంథ ప్రయోజనమును వివరింపుచు గ్రంథకర్తలు పాదారవిందమునుచో రూపకమని పలువురంగీకరించియుండ, గొందఱు ఉపమయునగునని నిర్వచించియున్నారు. అది సమగ్రముగాదు. దాని నుపపాదించుచు సహృదయరంజనమునకై రూపకపరిశుద్ధియను నీగ్రంథమును రచించితిని

తెలిపియున్నారు. ప్రాసంగికముగ దండి, వామన, భామహ, రుద్ర టాది ప్రాచీనాలంకారికులమతములను, అప్పయదీక్షిత, జగన్నాథాది యర్వాచీనుల యభిప్రాయములును విచర్చింపఁబడినవి. ఉపమారూప కముల యాదార్థ్యస్థితిని దెలియఁగోరువారికిది మిక్కిలి సహాయకారి యగు ననుట నిర్వివాదాంశము. వెల 2 రూప్యములు.

(3) ఆంధ్రీకువలయానందము. ఉభయభాషావ్యవహార కంఠంపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. విద్యార్థుల కుపయుక్తముగ సులభమగురీతిని మూలమునందలి విషయములు లలితమగు తైలి నాంధ్రీకరింపఁబడినవి. కాని క్లిష్టమగు నాలంకారిక శాస్త్రవిషయకములగు చర్చలతో గూడియుండుటచే, మూలము వలెనే గొన్నిస్థలముల పాఠకులకు కష్టపాఢ్యమయ్యే చెప్పవగును. ఈ గ్రంథమువలెనే యిటీవల ప్రతాపరుద్రయ్య, సాహిత్యరత్నాకరాది గ్రంథము లాంధ్రీకరింపఁబడినవి. కాని 'అనధీశీ మహాభాష్యే వ్యర్థా సావదమంజరీ' అనివల్లు క్లిష్టతమములగు మూలగ్రంథముల నాంధ్రీకరించిన వానిపట్ల యోజనము సందేహస్పద మనఁదగును. మూలవిషయములను తగురీతిని సంక్షిప్తముగ దన యాదాహరణముల గైకొని వివరించి, విద్యార్థుల కుపయుక్తముగ స్వతంత్రరచనములనేయొనర్చుట మంచిదని తోచుచున్నది. ఈవిషయము నిదమతమని పండితబృందమే నిర్ణయించునుగాక. అయినను విశేషపరిశ్రమ వహించి మూలభావములను శక్త్యనుసారము సులభమగుభాషను వివరింప ప్రయత్నించిన గ్రంథకర్తల ప్రయత్నమెంతయు బ్రశంసనీయము. వెల రు 3-12 0.

(4) శ్రీ వేంకటేశ్వర వచనములు.

(5) శృంగార సుకీర్తనములు.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామి యాస్థానమున సుకీర్తనా చాతుర్లుగు తాళ్లపాకవారి నెఱుంగని యాంధ్రవాఙ్మయభిలాషు

లుందు టరుదు. వారి గ్రంథములలో ముఖ్యములగు అష్టమహిమీ కల్యాణము, పరమయోగివిలాసము, ఉపాపరిణయములేగాక, చిన్న కృతులు పెక్కులు గలవు. వానిలో చాలభాగము దేవస్థానమున రాగిరేకులలో వ్రాయించబడి శాశ్వతముగ జాగ్రత్త పఱపబడినవి. దేవస్థానము వారిటీవల ప్రాచ్యపరిశోధనశాలయం దాంధ్ర వాఙ్మయ పరిశోధకులును, సుప్రసిద్ధ విమర్శకులగు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి పర్యుల సహాయముచే అన్నమాచార్యుల శృంగారసంకీర్తనములను, పెదతిరుమలాచార్యుల శ్రీవే కటేశ్వరవచనములను బ్రకటించి యున్నారు.

శ్రీ వేంకటేశ్వర వచనములను గ్రంథమునకు శాస్త్రిగారు వ్రాసిన విపులముగు వీరికయంతు వచనరచనము, తద్భేదములను గూర్చి సాదాహరణముగను, సవిమర్శముగనువివరింపబడినది. మఱియు తాల్పాకనారు వ్రాసిన గ్రంథములు, వారి వంశక్రమము దెలుపఁ బడినవి- శ్రీ వేంకటేశ్వరవచనములు కృష్ణమాచార్యసంకీర్తనము లను నామాంతరము గల్గిన సింహాగిరివచనముల బోలియున్నవని శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ఈవచనములు సులభముగు శైలిని పెక్కు వేదాంతవిషయముల బోధింపుచు భక్తిప్రధానములై యల రారుచున్నవి. భావస్ఫూరణము, అర్థగాఢీర్వముగలిగి తేటతెనుంగున మాధుర్యముగ రచింపబడిన యీగ్రంథము ఆంధ్రభాష యందుత్రమ వచనరచన దుస్సాధ్యముకాదని ఘోషింపుచున్నది. సహృదయు లందలి మాధుర్యమును గోలి యానందింతురుగాక వెలరు 1-8-0

(6) శ్రీ వేంకటేశ్వర లఘుకృతులు. ఇదియు శ్రీ శాస్త్రిగారి చే బరిష్కరింపబడిన గ్రంథము. ఇందు కొన్ని కృతు లసమగ్రము. కొన్నిటికి కర్తలపేర్లును తెలియుటలేదు. అయిన నేమి యముద్గితములు. రచనానైపుణ్యముగలిగి సహృదయానందరంజకము లనడగును.

తరిగొంక వెంకటాంబ రచి చిన శ్రీ రమాపరిణయమును ద్వీపదయు
తుదిని జేర్చుబడినది. ఇది యముస్మృతులు 9 గలవు. వెల రు 1-8-0.
వై గ్రంథములు వలయువారు శ్రీవేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధ
నాలయ ముఖ్యాధికారులకు వ్రాయవలయును.

7. తోక చుక్క — అపంతాత్మ్యముల వేంకట సూర్యరామారావు.

వెల 0-6-0 లు.

ఇది ఖగోళశాస్త్ర విషయకముగు చిన్న గ్రంథము. ఇందు
గ్రంథకర్తలు తోకచుక్కలవ్యవహారము, దానికి సూర్యకటుంబము
వగు గల సరిబంధము, ప్రాచీన ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు గురించిన ధూమ
కేతువులు, వానివృత్తాంతము, వుత్సాహకర్తవ్యము, మొదలగు విషయము
లెన్నియో వలగ్రహముగ విమర్శించియున్నారు. సులభముగు వ్యాస
హరికథాపద్య గ్రంథము రచించబడినది. అమరసైన్య తావులకొన్ని
పదముల కాంగ్లపదములును సులభప్రాప్యతకొరకు చెల్లుకుబడినవి.
గ్రంథకర్త లిట్టి చిన్నగ్రంథమునే గాక ఖగోళశాస్త్రమునుగూర్చి
విపులముగ కథాహామముగ నుండునటుల గ్రంథముల రచించవలసి
యున్నది. ఆంగ్లమున సర్-రాబర్టు బాల్ అను ఖగోళశాస్త్రజ్ఞుడు
The story of the Heavens ఖగోళ వృత్తాంత కథయును
గ్రంథమును కేవలము శాస్త్రజ్ఞులకే గాక సామాన్యులకుగూడ సులభ
ముగ దెలియుటకై రచించియున్నాడు. దాని నావర్తముగ గొని
యిటీవల పరిశోధనాఫలితములకూడ జేర్చి హృద్య మగురీతినిపాఠశాలా
విద్యార్థుల యుపయోగార్థము మనదేశీయ భాషలయందు గ్రంథములు
రచింపబడవలసియున్నవి. ఇట్టి గ్రంథముల వలయుచోటుల ఫాటో
చిత్రములను గూడ జేర్చవలసియుండును. ధూమకేతువులనుగూర్చి
యాంధ్రమున దెలుపబడిన ముఖ్యవిషయముల వివరించిన గ్రంథకర్త
ప్రయత్న మెంతయు బ్రశంసనీయును.

ఛందోదర్శనసమీక్ష.

(ఆనువృత్తము)

విద్యాన్-రాఘావి దొరసామిశరత్కవి.

ఛందోదర్శనంబుపైఁ దరువాతి కవుల సవరణలు,

అనంతని ఛందఃబుండలి లక్షణములందుఁ గొఱచినవానిని
దోషములని తోచినవానిని దరువాతి లక్షణములు కొంతకంటకు సభ్య
యోగప్రదర్శనముగాఁ బూరించుచు సంస్కరించుచు నున్నారు.
వాసం గొన్నింటి నీక్రిందఁ జెల్పెదను.

(1) త్రికారప్రాసము-

సంఖ్యఁ బలుకు త్రికారంబుఁ జనుఁ దకార

సదృశమై త్రికారప్రాస సంజ్ఞగలిగి

అత్రివిక్రముఁ డభయప్రదతమానఁ

వాక్త్రీవధివోజ్జ్వలము విష్ణుధర్మముఁ బా. (1.45)

అని వ్రాసినాడోకత్తెడను కస్తూరిరంగకవి రంగరాట్టండ
మున 'సంధిబలుకు- త్రికారం'బను పాఠమిచ్చియున్నాడు, గాని యది
సరిగాదు. ఇది సంఖ్యార్థక త్రికారంబుగాన రంగకవి పాఠమున కర్థము
పొసఁగకున్నది. అనంతనే యనసరించిన చిత్రకవి పెద్దన లక్షణపాఠ
సంగ్రహమున "ఓత్రిలోకస్తుత నీతిజ్ఞమును సంఖ్యఁ బలుకుఁ ద్రికార
మన్త్రాస సంజ్ఞ"యని రచించెను. అత్రివిక్రముడను శబ్దమున కర్థము
సరికడలేదు ఆ త్రివిక్రముఁ డనియుండును. అత్తటి కర్థమును సంఖ్యా
ర్థకత్రికారప్రాసంబును సంఘటితములగును సంధిఁ బలుకును ననపా
ఠము రంగరాట్టండమున గోచరించుచున్నది గాని లక్ష్యమున 'ఆ త్రి
విక్రము'డను సత్పాఠమే వెలుయుచున్నది. 'వాక్ + త్రివధి' అను
రెండవ యుదాహరణములో పైఠము సంఖ్యార్థక త్రికారమేయున్నది.

అప్పకవిసంఖ్యార్థక త్రికారమునకే చెల్లునను నీప్రాసలక్షణము తకు-
గల ప్రయోగములకు పరిపడమిచ్చే దనగ్రంథమున నీపద్యమును జేర్చు
కోలేదుగాఁబోలు!

(2) బిందుప్రాసము- పొల్లు నకారము బిందువై ధకారము నూడిన
ప్పుడే యీప్రాసమునకుఁ బ్రయోగసిద్ధి యనంతఁడు ప్రసాదిం-
చుట సరిగాదని “బిందువై పొల్లునాఁడెందు సంధులను గనందగు
ప్రాసంబు బిందువగుచు (లక్షణ-1-65) నని సామాన్యముగా నన్ని
పొల్లులకుంజెల్లు నర్థమొసంగునట్లు చిత్రకవి పెద్దన సవరించియు
న్నాఁడు. ముద్దరాజు రామన, కూచిమంచి తిమ్మనలు పరుషసరళ
పరకంబగు ద్రుతంబునకు బిందుత్వమగునను లక్షణముఁబొంది
లక్ష్యంబు లుదాహరించిరేకాని యనంతని ధకారమూత్రలక్షణ
మును విమర్శింపరైరి. రంగయకవి యనంతని లక్షణమును
బేర్కొని, బిందుపూర్వకంబులగు ధకారేతర హల్లులకును బ్రయో-
గంబులునూపి లక్షణము వ్రాసెను.

(3) అర్థబిందుప్రాసము-పటలకుమూత్రమేయనంతఁడు చెప్పినాడనియు,
పరుషసరళంబులన్నింటికి ప్రాసము ప్రయోగములందఁ గానఁ
బడుచున్నదనియు, నప్పకవియు నట్లే చెప్పినాడనియు ముందే
తెలుపఁబడెను. చిత్రకవి పెద్దన ‘అఱసున్న గలపక యరయ
నిచ్చిందువై, తేలినచోటను దెలియ వినుడు, దాఁటఁగేవఱిసుతుఁ
డేటిగుంపులతేనిఁ జావుగా లంఘించియేవునిఱి, నన నర్థబిందువై
యమరు ప్రాసంబగు’ (1-65.)

అని వ్రాసెను. పటలకుమూత్రమేయని సూత్రంప లేదుగాని
యదాహరణము లనంతని ననుకరించి పటలకే యిచ్చెను. ఇందు
మఱొక యంశము- ‘మాటలేటికి మేటితాఁడేటి కనగ’నను ననంతని
పద్యమునఁ దాఁడేటిశబ్దమున ‘టి’ యుపవిధక్తిగాన నయ్యది సార్థ

బిందుకముగాదని ముందు వక్కణింపబడినదిగదా. సార్థబిందుకమని వాదించినచో బెద్దనపద్యమునందలి 'చాఁటెఁగేసరి సుతుఁడేటిగుంపుల' ననుదళములోని 'ఏటి' (ఏఱు + టి) శబ్దమాపవిభక్తికాంతము గాన సార్థ బిందుకమై 'చాఁటె, ఏటి' అను రెండుచోట్ల సర్థబిందువులుండి యుదాహరణము వ్యర్థమగు. పెద్దన ప్రయోగమే యాపవిభక్తిక టివర్ణంబు సార్థబిందుకము గాదని చాటుచున్నది.

కవిజనసంజీవనీకర్త రామన 'అర్థబిందువు నిర్బిందువగు పదంబు, ప్రాసముల దీర్ఘములమీఁదఁ బలుకఁజెల్లు, మూఁడు మూర్తులు నేకమై కూడెననఁగ, సోఁకుమూఁకలనణఁచె నిత్యోకుండనఁగ' అనుపద్యమున, దానికింద 'అనంశుఁడు చెప్పినరీతిటవలకు మాత్రమే కాదు అన్నింటికీ జెప్పవచ్చును' (ప్రథమతరంగము) అనువచనము వ్రాసి విరాటపర్వములోని 'లోకము వంచింపందగు చీకటిరేయొకవె' నను ప్రయోగమిచ్చియున్నాఁడు. సర్వలక్షణసారసంగ్రహకర్త తిమ్మన రామనవలెనే యనంతని లక్షణము సరికాదనిచెప్పి పై రామననే యీ క్రిందిరీతి ఖండించియున్నాఁడు.

అర్థబిందువు నిర్బిందువగు పదముల

ప్రాసములు దీర్ఘముల మీఁదఁబలుకఁ జెల్లు

ననుచు దగముద్దరాజు రామన వదించె

హాస్యములమీఁద నటువలె నలరుదుద్య. (2-19)

తిమ్మకవి రామననే ఖండించినాఁడుగాని 'నిడువులు నరసున్నలు తమ కెడమనుగల కచటతపల కిఁ బ్రాసములై దొడరును నిర్బిందువులొక్కెడ'నని రామన మతమునే చెప్పిన యప్పకవి లక్షణంబుగూడ దానిచే నవాస్తవమగుచున్నది. ఇట్లే యీసందర్భమున లాక్షణికులు భిన్న భిన్నంబులుగా లక్షణములు రచించిరి.

(4) సంయుత ప్రాసము- (అనంతచ్ఛందము)

గీ. పాడు నూరు ప్రోలు బహుచరణులై

పరగుచుండు నూదిపలుకునపుడు

తేల్చికలుకునపుడు దీపించు సంయుత

ప్రాసమిరు దెలుగులఁ బద్మనాభ. (1-55)

గీ. పాల్లు మనుజులెక్క- మూల్లుగాఁ దొడఁగె న

యూల్లు మిగుల బలసఁ బోల్లుగాఁగ

భాగ్యవంతుఁడేలు పాల్లుకు నూల్లును

పోల్లునయ్యెబ్రాతె కూల్లిచటను. (1-56)

గీ. తెలుగునందు లేడు లలింగిందిసుడి గుచ్చె

గుమ్మెనాఁగ రేఫకొమ్ము గాని

ప్రాసమైతి చొరడు దా సంయుతప్రాస

మగును రేఫ మూలము ననుసరించి. (1-57)

క. ఈక్రిందటి రేఫలు సమ

మై కానుచుఁ జేలి ప్రాసమగు సంయుక్తం

బాహుర సకరభయమున

వాక్యవృద్ధి గజము భక్తవత్సలుననఁగన్. (1-58)

ఇందుఁ దొలి రెండు పద్యము లొక విషయమును, మరిరెండు పద్యములు మరొక విషయమును జెప్పుచున్నవి. (1,2 ప) పాడు, ఊరు, ప్రోలు శబ్దముల బహుచరణములు పల్లు, ఊల్లు, పోల్లు. ఇవి సంయుక్తములు. వీరికిఁ బరస్పర ప్రాసమైతి రెండవపద్యమునఁ జూపఁబడినది, సరియే. నాల్గుపాదములందుఁ బ్రాసమున పాల్లు లేక రీతినుండవలయు; సంయుక్తాక్షర మొకటనున్న డికి-న చరణంబులందు నాసంయుక్తమే యుండవలయు, ననునవి ప్రాససామాన్య లక్షణములు. పై రెండవ లక్ష్యపద్యము ప్రాససామాన్య లక్షణమందే గతార్థమగును

గాన దీనిని మఱలనేల చెప్పవలయునను సంశయ ముప్పతిలైడుఁ గాని
 లక్షణంబును బరికించినచో 'ఊఁదివలకునవును శేల్చి పలుకునవును
 దీపించు సంయుతప్రాస'మను దళమున కర్థము వేటుగానున్నది. అనం
 తుని లక్ష్యంబున నూఁదుతేలు పలుకు సంయుతముల ప్రాసమైతిగిన
 రాదు. అందుఁ గలవన్నియు నూఁదిపలుకబడునవియే. ఇచ్చిషయము
 చిత్రకవి పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహములోని యొక్కొది వాదములచే
 నిస్సంశయముగా స్పష్టమగుచున్నది.

“పాడునూరునుబోలుఁ జాళ్లు నూళ్లుఁ
 బోళ్లును మొగులు మొగుళ్లును నినిమొదల్
 బహువచనములైన పట్ల నూఁది
 వలికినప్పుడు తేలఁబలికిన సంయుత
 ప్రాసంబుద్వివిధమై పరఁగుఁ గృతుల.”

ప్రోలు మొగులు శబ్దముల బహుత్వములు ప్రోళ్లు మొగుళ్లు.
 ఇందు మొదటిది దీర్ఘపూర్వక సంయుతము; రెండవది హ్రస్వపూర్వ
 కసంయుతము. ఇవియే యూఁదితేల్చి పలుకుఁ బడునవి. వీరికిఁ జాస
 మైతి ఘటిల్లుననుట సంయుతప్రాసము.

అసంతామాత్యవి సః పూర్ణముగా ననుసరించినవాఁడు పెద్దన.
 ఇయ్యంతముఁ జూపుటకిది స్థలముగాదు గాన నారచించెను లక్షణ
 సారసంగ్రహ విమర్శనమునఁ జూపెనను. అనంతరఁబిచ్చిన పాడు-ఊరు
 ప్రోలు శబ్దములట్లే గ్రహించి పెద్దన తేల్చిపలుకు నుదాహరణము
 లేమిచే మొగులు శబ్దంబొసఁగి కొఱవడిన దోషంబును నవరించినాఁడు.
 అనంతరఁబ్రాససామాన్యలక్షణసర్వేశంబున “ఁజీగమనఁ డన
 నధోక్షజాడన సంయుతాక్షరాది చెల్లు నసమగురువు” (1-32) అను
 పద్యమును రచించియున్నాఁడు. ఇందే సంయుతప్రాసంబులోని యభి
 ప్రాయంబు చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లుండఁ బునరుక్తిగా నేల యనం

తుండు సంయుత ప్రిసంబు వక్కణించెనో శోచనీయము. ఏతాదృశం బగు నసంగత మార్గంబును దిలకించియే పెగ్గన 'జడ్డకు జడ్డయునమ ముజేసి ప్రిసముంచుట సమప్రిస నాచోంబగు'నని సామాన్యలక్షణంబు దెల్పి దానికింద నీవిశేషలక్షణమును (సంయుతప్రిసము) జెప్పినాడు. అనంతని మార్గమును దర్శానిలాక్షణికు తెవ్వకు దొక్కలేడు. (3,4 ప) తెలుగులందు వట్టువసుడిలేదు, క్షారవడిగలకు. క్షారవడితోఁ జేరిన హల్లున సంయుతాక్షరముతోనే ప్రిసమైత్రి నొందునుగాని వట్టువసుడితోఁ జేరిన హల్లునకుఁ దన్నెత్తి చెల్లదని దీనిభావము. 'వాక్కుచ్చు, ఆకృష్ట' యనుశబ్దములో వినికి కేకరీతిగాఁ దోచును. వినికిఁ బ్రిసమైత్రి నిక్షిగమని యనంతని యభిప్రాయమై యున్నది. తెలుగుపదములోని రేఫసంయుతాక్షరము సంస్కృతపదములోని యట్టి రేఫసంయుతమ తోడను, రేఫసంయోగమాదియందుఁ గల శబ్దములు రేఫసంయోగము మధ్యగల సంస్కృతాంధ్ర శబ్దములతోడను ప్రిసమైత్రినందునని న్నారపద్యములోఁగల 'ఈక్రింది... సమమై క్కాలుచు... ఆక్షార... వాక్కువ్వ' అను సుదాహరణములు దెలియఁజేయుచున్నవి. జడ్డకు జడ్డసమముగా నుంచవలయునను వాక్యముచేతనే యివి గతార్థములగునని పెద్దన సంయుతప్రిసముక్రిందఁ జర్చింపడయ్యె. మఱి తరువాతికపు లేరుం దీనిందలపెట్టరైరి. అప్పకవి ప్రిసభేదముల సంఖ్యఁ జెంచుకలంపుగల వాడుగాన ననంతని పద్యములనుకరించి యట్లు వ్యాపింపెను.

గీ. సుడులు తెలుగులందుఁ బాడమవ్వాకై వడి

క్కాలు కొమ్ము క్షారవడులు గాన

రేఫయుత సమాఖ్యగృతులఁ బ్రిసములగు

సారిది దడుకుదాము సుడులఁబాసి

(అప్ప 8-338)

క. ఈశ్వర పలుకునకు సమ

మై కాలుచుఁ దేలి ప్రాసమగుఁ జనతనకే

శ్రీ కొమ్ముడి సౌందర్యము

వాక్కువ్వందరమె యరగవరునకు నైన్ (అప్ప 3-824)

అనంతనిపద్యము లట్లే యనుకరించుచు నప్పకవి సంయత ప్రాసమనక రేఫయుత ప్రాసమన్నాడు. ఉద్దాహరణ మనంతుని పద్యముం బోలినదే.

(5) ప్రాదియతులు-

క. ధరనుపసర్గలు ప్రాస్వవ

దురపాభిప్రతి సువిన్యుదుప పర్యవసమ

నిరతి పరాజ పులిరువది,

పరాజపులుచొరపు తెలుగుబాసను నెందున్. (అనంత 1-93)

ఇందుఁ దెలుగుబాసయనఁగా దత్తమమనియే గ్రహింప వలయును. అచ్చాంధ్రమునఁ బ్రాద్యుపసర్గలు లేవుగదా! తత్తమ భాషయందు 'పరా, ఆజ్, అపి అను నుపసర్గత్రయము లేదని యనంతుడుచెప్పె 'అపి'తెనుఁగున లేదుగాని 'పరాజులు' గలవు. భీమన యుపసర్గవింశతికి వల్లుభయము చెల్లునని ప్రాసేనేకాని పరాజ పిపిషేధము వచింపఁడయ్యె. సులక్షణసారమందును, కూచిమంచి తిమ్మన సర్వలక్షణసారమందును భీమన చెప్పినంతయే కలదు. ముద్రిత కవిజనసంజీవనియం దుపసర్గల కుభయయతి చెల్లునని మాత్రమున్నది. చిత్రకవీపెదన యనంతుని మఠమువాడుగానఁ బరాజపిపిషేధము వచించె. కడకప్పకవీయు నుపసర్గవింశతి పారాయణశ్లోకము రచించి 'అచ్చము కుజేరిసి పరాజపులు మూడుగాక' యని యనంతా మాత్యుని లక్షణమున యాధారముగాఁ గొనిచెప్పెను. అనంతునకుఁ

బూర్వండు విన్నకోటపెద్దన 'అస్మాత్ అను నిరూపణ మవసరం' మని రెంటినిమాత్రము నిషేధించె.

పరాక్రమ పరాయణాది శబ్దబుబుధులు 'పరా' యున్నదిగదా? విన్నకోటపెద్దన యిచ్చిన యీక్రిందిపద్యములో 'పరా'యనట కుదా హరణములుగలవు.

రిపుఁ విశసించుచోటఁ బరేతనాథుఁ

దుర్వి రక్షించుచోటఁ బరోధభుజుఁడు

(కావ్యా-చూడామణి-7-ఉల్లా-49-ప)

రంగరాట్టపదమునకు గన్తురిరంగకవి పాగు ల్విడిచిటికిఁ బ్రయోగము లొనంగియున్నాఁడు. ఆనిని కుతమున నేదియు ? పేదము గాదు. పరాశక్తులకు (పరా) పరాయణ పరాక్రమములు (ఆత్) ఆలాపము, (అపి) అవ్యయము లత్యయములుగా రంగకవి యొనంగియున్నాడు ఇందు మొదటిది నిర్వివాదంబు. మూడవదానికిచ్చిన యుదాహరణములు:-

“శయధృతి ఫణిపలయ భవా

ప్రయ విహిత విశుద్ధసందిదాత్మక”

“జయ విజయ విశత జన్యా

ప్రయ దూరానంద రూప భాసుర”

ముద్రాణమున 'అప్రయ' యనియే కలదు. రంగకవి 'అపి'కి లత్యయములుగాఁ బైకపద్యము లొనంగియుండుటచే 'అప్రయ' అనియే యుండఁజూచును. అప్రయ మనుపదము తెనుఁగు నిఘంటువునందును గొన్ని సంస్కృతికోశములందును గానరాదు. దీనిప్రయోగ మాంధ్రీ మందవ్రసిద్ధమే. ఆప్రేమిఘంటువందు అప్రయము (అపి + అయము), అప్రయనము (అపి + అయనము), అపీతి (అపి + ఇతి) మున్నగు శబ్దము లుగలవు. పృథక్పాఠవి వీనికర్థము. వీనికిఁ బ్రయోగములు-

స్వాప్యయాత్ - బ్రహ్మసూత్రము 1 అధ్యాయ 1 పాద 10 సూ;

అపీతౌతద్వత్ప్రసంగా దసమంజసమ్ - బ్రహ్మ - 2-1.4;

స్వాప్యపీతోభవతి - ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

రంగకవి యుదహరించిన పద్యవ్యయము వరుసగా పెద్దన హరి కథాసుధారస, నాచనసోమన హర(రి) విలాసకృతులలో గలవని యాదు వ్రాయఁబడియె సీతద్గ్రంథములు నామమాత్రావశిష్టములు. ఏది యెట్లున్నను బూర్వలాక్షణికులు చెప్పని యాయవ్యయప్రయోగమును బ్రహ్మించిన రంగకవి పరిశీలన ప్రశంసింపఁ దగ్గనె, ఇంక రెండవ దానికిడిన యుదాహరణములు ఇరికి తము.

“జాలికడియాన యతి మధు

రాలాపములనియె నాదరణమున విసంగన్ ...”

(అల్లసాని పెద్దన హరికథాసారము.)

“మూసితిలక సజ్జన సం

తాన మహీరుహ! భవత్స్వధాలాపము...”

(నాచన సోమన హర(రి) విలాసము.)

ప్రాదియతి యభయయతిభవము. ఉభయయతి యనఁగా స్వరవ్యంజనముల రెండికి యతిప్రతిముఁడుట. ఉపసర్గములల్ల తలల స్వరములతోకిన వాని కవ్వలను నలుదు నచ్చటున హల్లుమునఁ బ్రాది యతి యనంగ నని యుప్పవీయములో గలదు. ఉదా- ప్రాప్తి (ప్ర+అప్తి.)

అబ్జయోని రజోగుణప్రాప్తిఁ దనయే

పద్మనాభుడు సాత్వికప్రాప్తిఁ దనరు. (అప్పకవి)

పై ఆలాపశబ్దములో అబ్జపై స్వరమురాలేదు. ఈ అబ్జ మధుర సుధాశబ్దములకుఁ బరముగా వచ్చియున్నది. పై రంగీకరి శబ్దములందు ఇది భాను సహస్రభాసివృషభాధిపుఁడను శుంభ యశిఁజాలిన బే కాని ప్రాదియతి కాఁజాలదు. అబ్జపులికి దగిన్వక్షయోగములు

లభింశమిం జేసియే చక్కఁగాఁ బరిశీలించి విన్నకోట పెద్దన యారెంటిని నిషేధించె అపికిని బ్రయోగము చూడబడియె. ఇతఁ ఆజ్ఞానకుఁ బ్రాదియతి విధానమునుగూర్చి యాలోచించువాఁడు. స్వరవ్యంజనములు రెండు తటస్థి చుటకు నుపసర్గలు బొలంతఁబాలుగానో (సమ్, దుర్-మొ) వాలుపగు బులుగానో (అపి అభి, అధి-మొ) యూడవలయు. అట్లే కవయము వేల్చై యున్నది. చూపునకు బొలంతమాగా నన్నను సమీపమున నున్నవారు లుప బగును. కావున సంహిత యందు వ్యంజనముగానూ. అందుచే నుభయ యతినిధానము దీర్చి బొనఁచు ఇట్టి రీతిచేత అపినిషేధము మించిన మగుచు.

(6) భిన్నయతి—

క. అంటితి తిలకము శౌరీ ధ

రించె ననఁగ జగణమధ్యరేఫ మె యూ

నంచిత తిలకము పారిధి

యిలచె నఁగ భిన్నయతి సత్త్విమునచ్చున్. (అంతఃపురము)

‘ధరియించె, ధరించె’ అను శబ్దములందు భిన్నాభిన్నరూపములతో నిర్వచ్యమగును. అభిన్నముగా నున్నపట్టున హల్లుకు యతి మైత్రి; అభిన్నయతిగా భిన్నముగా నున్నపు డచ్చునకుమైత్రి; ఇది భిన్నయతి. భీమన విన్నకోట పెద్దన లీయతిని బేర్కొన్నట్లు లేదు. ఉప భ్యమూ; చ్ఛందోగ్రంథములలో ననంతరంజే తొలుతి నీయతిని మొదలుపెట్టెనని యొకసంగిచెన్నది. అప్పుకవి యనంతరని భిన్నయతిని ప్రహించి ‘ధరించెనఁగ జగణమధ్యరేఫవిరతి’ యనుదశమునకుఁ బెరియతి (అభిన్నయతి) యని నామకరణము గావించె తక్కిన లాక్షణికు లిది యనవసరమని కాబోలు మునివేసిరి.

కస్తూరి రంగకవి యనంతరని పై పద్యమును దన ఛందమున వ్రాసికొని “ధరించె, ధరియించె... అను నీమొదలయిన శబ్దములున్న మధ్యాక్షర విరళములగును గనుక అచ్చుకు హల్లుకు యతి డల్లుననుట” అని వివరించి యాక్రంది స్వీయలక్ష్య మొనంగినాడు.

క. “ఆనంద రంగస్థపతి య

హీన ధరాభారమున్ భరించుటచే ని

మూనవకతినిన్ సారె క

హీనప్రముఖులొసర న్నుతింతురుప్రేమన్.

ఇందు భరించు నుతించుటకు స్వరము విరుగకున్నను హాలైత్రి పాటింపబడినది. రంగకవి మతము కరియై కాని, యనఁతుని వద్య మునకును దన మతమే యర్థమై గా నివ్వించుట యెట్లో తెలియ కున్నది.

ప్రస్తుతము ముద్రితమై ప్రచారములోనున్న సులక్షణసారమం దు భిన్నాభిన్నయతులు రెండు ప్రత్యేకములుగాఁ గలవు. అందు ము ద్రాక్షమాదశాలు పెక్కులున్నవి; వానిని బర్పించుట యింభుఁ బ్రస క్తము గాదు. మనకఁ గాను నేల భాగమునామ్రము స్వీకరించి చర్చిం చుకొందము.

(భిన్నయతి)——

క. అంచితతిలకము శౌరిధ

రించెనన్ బగణ మధ్యరేఫ విరతియై

యంచిత తిలకము శౌరి ధ

రించెనన్ భిన్నవడికి నెత్తిమువచ్చెన్.

(అభిన్నయతి)——

క. ఇంచయును నచ్చుహల్లు ను

దంచితముగ సంధిగూడు నప్పడభిన్నం

బెంచగ బాలుఁడు హరిఁ బలి

కించెనన్ రెండుఁ జెలు నెలమిం గృతులన్.

ఇందు భిన్నయతికిఁ గల యుదాహరణ మనఁతుని వద్యమే.

అందు తరార్థమునఁ గొంత ము ర్పుగలదు. సులక్షణసారకర్త ‘ధరించు’ అను శబ్దములో నింపుగాగము సంబంధియగు ఇకాకమున్నది గాన నజ్ఞులు లుభయము యతిమైత్రి నొందుకని చూపుచున్నట్లు తెలియవచ్చెడు. భిన్నయతియందే యుభయము చెప్పబడియుండగా మఱల నభిన్నయతి శీర్షికక్రింద నట్లే ‘లికించు’ శబ్దమునకుభయ

యతి చెల్లు ననుటలో నర్థమేమియని శంకింపవచ్చును. అందులకు నమాధానము వక్కాణించెద. భిన్నయతి పెటయతియను ననంతాపు కవుల సరణికి సులక్షణసార కర్తృప్రోక్తంబగు భిన్నాభిన్నయతులు పరిపడవు. ఇంచు గాగమవ్యరము విరుగు (భిన్నముగను) మాపముగల 'ధర్మిను' ఇత్యాదులగు నజ్ఞులు లుభయము యతిని ప్రియించుట భిన్నయతి యనియు, నట్టిందుకు విరుగని (భిన్నముగాని) శబ్దాబులలో సైత ముభయమునకు యభింగూర్చుట యభిన్నయతి యనియు సులక్షణసార రచయితృత్వాత్ప్రసిద్ధి యుండును. అట్టి మరల యతిని గ్రంథమున వెలయుచున్నది. కాని యంధలి పద్యములు దోష భూయిష్టంబులు. వానిని నవరించి వివరింపఁ గడంగినఁ బెద్దగ్రంథంబగు ఈ భిన్నా భిన్నయతి విమర్శ నావ్రాసిన సులక్షణసారవిమర్శకమున విస్తారంబుగాఁ జర్చింపఁబడి యున్నది మహాకవి ప్రయోగపరిశీలనకు చే సులక్షణసార రంగరాట్టుదాకర్త లనంతాదులంబలెఁగాక యిండు గాగమ సంయుత ధాతువుల కుభయయతి ననుభూసించిరని తలంప వలయు ఏ ! నా యెఱిగినంతలో మహాకవి ప్రయోగములు పెక్కులు గలవు గ్రంథవిస్తరభీతిచే గొన్నిటిం జూపెన. వీరలు దైవశక్తిఁ బ్రభవించిన వారనుటేమి సందియంబీ రమణీయకాంతి మహిమ పఁగఁ జాలు... (భారత- ఆది - 5)

ఏనుడియ్యమున నటించిన (వృసింహ పురా- 1)

పాటించి ధరించి పొందు ఘటియింది (భాస్కర- యుద్ధకాండ)

ఇరవు గదాధారగని భుజించుట యొప్పున్ - (పద్మపురా- 2)

ఏనుడు పాదుకలమట గణింపఁగ (భాగవత- దశమ- ఉత్తర)

మించి మించిన రివుల హ

రించక పట్టిరి యీ మహీతల మెల్లన్

నించక దీక్షలదయఁ బో

నించక క్రభాతి కలుగున ననాథా (దశకుమారచరిత)

ఎఱిగి నిశ్శేషముగ నడలించు టుగవు (పంచతంత్ర-సంధి)

ఇచ్చకు వచ్చినట్లుల చరించెడువారలు (ఉద్భటారాధ్య-1)

రంగకవి యాదాహరించినవి—

భరించెద గోవర్ధనాద్రి యెలచే (అధర్వచచ్చందము)

ఇచ్చ నొకింతయేనియుఁ జలింపక (రాజశేఖర చరిత్ర)

చలింపక యనిలోనఁ జెగియె నెవ్వఁడు (హరికథాసారము)

(7) యా క్తవికల్పయతి—

నలి జకారహల్లితరానునాసికాఖ్యఁ

గదిసి తత్పంచమముగా వికల్పవిరతి

గలుగుఁ జక్రివల్ల వసుద్ధజ్జిథుఁ డనంగఁ

గమలనేత్రుండు కలదిజ్జహితుఁ డనంగ (అనంత.)

నలి గకారహల్లిను పాఠము సాధువు. ఇస్సాకమే సులక్షణ సార రంగరాట్టండములఁ గలదు కకారమునకు (దిక్) ననునాసికము పరమగుచో (నుహిత) దద్వర్తా తానునాసికము (జ్) వికల్పముగా నాదేశ మగును. (దిగ్జహిత, దిజ్జహిత). దిజ్జహితే యనురూపమున జకారమకారములకేని, కకారమునకే కాక, కచటతపపహ్మరము లన్నింటికీ జెలును. అనఁ తుఁడొక్క కకారమును మాత్రమే పేర్కొనుట యతని పరిశీలనలోపము. ఈవికల్పయతిసూత్రమే యసంతునీ వికల్పప్రాసమునకు సన్వయించుచున్నది చూడుఁ.

గీ. సానునాసికతా వర్గహల్లులకుఁ దృ

తీయములు వికల్పప్రాసమై యెలర్పు

ప్రాజ్ఞగంబుపై రవిదోచె నగ్నివోలెఁ

బ్రాజ్ఞులుండై నుతించె నీవాగ్నియవఁగ (1-50)

ఇందు వికల్పసూత్రవ్యాజమున ప్రాజ్ఞగ- అగ్నిశిబ్దములకుఁ

ప్రాసము సంఘటితమై యున్నది.

అనంతమాత్యుడు వికల్పప్రాసమునఁ బై ని నారచించినట్లే వర్గహల్లులకు నన్నిటికిఁ జేర్చియొక గాని యుక్తవికల్పయతియొక దొక- కళారమే గ్రహించె. ఇది యతని యవిచారమూలకమని తలంచెద.

చిత్రకవి పెద్దన యిట్లు వ్రాసెను.

గీ. సంధులను రెండు రూపముల్ జరగు వర్ణ
మున వికల్పాక్షరయతులు దనరుఁ గృతులఁ
దలఁపు రాముపై నిడిన సన్మతివి య' వ
భంజితాసురసముదాయ యాంజనేయ (లక్షణ)

పెద్దన కళారమని నిర్దేశింపక వ్రాసెను. ఇందు మఱొక విశేష మున్నది. అనంతకుఁ జగద్ధితాదిశబ్దముల సంహితతో హళారము లో పించుటచే నట్టివానికి హళారముండె, నాదేశ వ్యంజనముండె యతి ఘటనాయోగ్యం బగునని వికల్పయతి పేరిడుటచే 'నలిక గళారహల్లు' ను దానిని యుక్తవికల్పయతి యనవలసివచ్చె. పెద్దన రెండు వేర్వేరు గాఁ జెప్పక వికల్పయుక్తవికల్పములు రెండు గ్రాహ్యమగు భంగి 'సంధులను రెండురూపము' లను పద్యము రచించె.

అప్పకవి యనంతని వికల్పయతికి సంతోష్యమృతసంధియతి నా మించిడి యుక్తవికల్పమును వికల్పవిరమణముని జేర్చిన్నాఁడు. వికల్ప విరమణమున 'యరోసునాసికేనునాసికోవా' యను పాణినిసూత్రంబు ను వ్రాసి 'సంధులతుకునవుడు రెండువిధముల రూపంబులుండనేని రెండు చెల్లు' నన్నాఁడు.

అప్పకవికి దరువాతివాడగు కూదిమంచి తిమ్మకవి యనంతుని యుక్తవికల్పయతి మార్గమే మూలముగాఁ గొని యింకను వికల్ప ప్రాసములోని కళార పరకనకార సంధ్యదాహరణమును (ప్రాజ్ఞ గము) గ్రహించి, కళారమునకు 'సమలు' పరంబులగుచోట సంహిత యందు వికల్పయతి యగునని యిట్లు రచించెను.

గీ. నలింగకారహల్లు నమలతోఁ బొడలి ది
 జక్రగము దిగ్విగంబు నాంగ వా జక్ర
 నమాలు వాగ్విసమాలు నాంగ గబ్బముల వి
 క్షోభాతులు చెరిట గలుగునభవ.

(సర్వలక్షణసార. 2-56)

(6) అభేదవిరతి- ప్రతి పకారవకార ద్విగమునకుం జను నభేదవిరతి యని యనంతము పదములకు త్రమే యతిమైతి నడిపెను. ఈయ భేదయతి భేదన విష్ణుకోట బెద్దనలు చెప్పలేదు. చిత్రకవి బెద్దన 'పభబభవ' లకు యతిమైతి చెప్పినాడు.

గీ. పృథివి సుకవులు వపయో రభేదయనెడి
 పాకుచేఁ బభబభలవి వాకు గృతుల
 విశతులున్నకు రవిగా యభేదయతులు...

'వపయోరభేద' యనియే ప్రసిద్ధమయ్యుండెదన వపయోరభేదయని జేర్కొనె. రంగరాఘండములోఁ బేర్కొనబడిన యాకింది నన్నయ భట్ట లక్షణసారమున వపయోరభేద యనియే కలదు.

క. వపయోరభేద యనియెడు
 నెవమునఁ బభబభలు వాకు నిలిదినయెడలం
 దుపమి పవశ్చు గృతులం
 దుపనిషదుచితాగ్ర సూక్తియోనరుటవః ౧౯.

ఈపద్యమే ప్రస్తుత ప్రచారములోనున్న సులక్షణసారములోఁ గలదు. గాని తొలిపాదము 'వపయోరభేద' యని యున్నది. అట్లున్నఁ బ్రాస భంగమగు మాద్దరాజు రామన 'యతుల వకారపవర్గ ద్వితయాభేదం బు చెల్లు' నని యనంతుని పకారమును పవర్గముగా మార్చెను. ప్రయోగ పరిశీలనంబుచేఁ దరువాతి వారందఱు పభబభవలు చెల్లు నని రచించినారు. "కృతుల పభబభలు వాకు యతినిలుప నభేద విరతి" (సర్వలక్షణసార సంస్కృతము- తిమ్మకవి) యతిసంఖ్యను బెంచు తలఁపుగలవాడగు నప్పకవి వబల కభేదవిరతియనియు, పభబభ వలకు సభేదవర్గయతి యనియు నామకరణము చేసెను. పూర్వలాక్షణి

కులలో ననంతముడే తరువాతివారలకే యశేషవిరతిని జూపుటయందు మార్గవర్ధకుఁడనవచ్చు. భారతాదులలో 'పవ'లకే కాక 'వృషభవ' ల కన్నింటికీ బ్రయోగములున్నను బరిశీలింపక యనంతము పవలకే యశేషముతి చెప్పినది గ్రహించునది.

ఇట్టి వరస్పరభేదములుంటుం గొంతవారు లాక్షిణికుల వరి
శీలనలో మనక తెప్పించిగాదు.

(9) కృత్యాది విసర్జనీయ వాక్యరూపాలు- (అనంతరము.)

క. పురశరసగిరి రుద్రుల

నరయ నక చటతప లిమట యనుచిత మయ్య

శ్రీరఘులును రసభజంబులుఁ

బరిహరణీయములూఁక బంధజనాభా. (1-26)

క. మొదలను కథలు చదవండి

దధలు ఏ భయశక్తువులు తగదుపనరా

స్వదము.లు గా కుండిన మే

లోదవిచును స్వరములెల్ల మత్సవకారుల్ (i-27)

ఇందు మొదటిపశ్యము సులక్షణాశర రంగరాజ్యంవములందు గ్రహింపబడి యున్నది. అందుఁ బూర్వార్థ మిందున్నట్లే యున్నదిగాని యుత్తరార్థమునఁ గొంత మార్పుగలదు. 'అయ్యోత్తరమాలు సరచభజంబులు పరిపాలనీయంబులు' అని యందలిమార్పు.

‘పురాత్రురసగిరి రుద్రేష్వరచటహ మాతృకా నింద్యాః’ అను
పాదము నన్నయచింతామణిలోనిదిగా నప్పకవి రచించి వివరించి
యున్నాఁడు. అనంతని పకారమున కిందు హకారమున్నది. ఉత్తమ
గండచ్చందమునఁ గల ‘అకచటహ లనఁగ నైదును బ్రకటంబుగ
ముమల గిరులఁ బను నొక్కంటక’ అను పద్యము రంగరాట్టచందమున
నుదాహరింపఁబడియున్నది. ఇందును బైక్లోమతమే వెలయుచున్నది.

పై అచ్చట తపః(హ)లు, రసభజనాలు- (నరచభజనాలు)-
పద్యాది బరిహరణీయములని యనంతుని ప్రథమ ద్యోతరదికార్థము.
ద్వితీయార్థమున కిది జనభజనార్థమునకు నుండును.

(4) చివ్వుపూడి అనురేశ్వరుడు-విక్రమసేనము.

సీ. సాధితవృద్ధు చక్రింబు లో యూడి
 జరిగెవు రథమైన సంధి బొలి
 యుదకంబునోకున కోర్వనియిండుంబు
 చేరికి బిడ్డనైనతా విల్లు
 గరితాచుకోర్వో నడ ది డింబు
 మువ్వని వోయెడి చివ్వనారి
 మేల్పు నీరుపలేకి మోతాడి కోపక
 మర్రిపొన నీర్లను రుదములు
 నిట్టిసాధిసమాల నీర నెట్టుచుదెసె
 దిగ్గపు ముల నెల్లు గెలిచితే ముంబు
 యను నీ గుం తిలలు లాడి చిరు శివుడు
 చిత్త మిగులొత్తి మూల కత్తి పుకాతి.

1

చం. చనువు లింబు ప్రేమలకు నొక్క మో
 మా గంగ నొక్క నొక్క నొక్క నొక్క నొక్క
 స్థలం నీ దేవు ముగ్ధు చిరు ముగ్ధులకు
 బుద్ధుల నెగుమింబులు. రోమ నొందె తిక్కలు మాకు నీవుతన్.

సీ. భట్టనారాయణ భయమింబు
 లబ్ధులకుర వింజేయు
 బాణవెగ్గామిన్సేనపమంచర విశా
 రదుల కలర కారిరమణి జేయు
 రాజశేఖర భారతీజహ్ను కన్యక
 సుకవీందులకు భావశుద్ధి జేయు
 మాఘవాణికోరమారుదగతి నీర
 మరులకు రోమిద్ధమంబు జేయు

నని యెఱింగి వారియడుగులు దలచి న
మనఁగించి దండి నమ్మరారి
వామనుని గుణాఘృతే మేండు నిల
నలంకారవిదులఁ దలచి గారవమున.

3

సీ. ప్రత్యగ్ రచనాతి భాసురప్రాసాద
నిర్జిత గోత్రావ నీధరంబు
ప్రాకార శిఖరాగ్ర బంధుర మణిగణ
ద్విగుణిత తారకా విభ్రమంబు
పరిభాజలాంతర ప్రతిబింబితద్రుమ
స్మరిత పాతాళ భూరుహంబు
వరపుష్ప సౌరభావర్జిత మధుప శూ
స్వీకృతాశా వాఙ్మండ్య గండ
మప్పరః స్పృహణీయ లీలాతిశయవి
లాసిసీజననేత్ర విలాస జనిత
కుసుమ శరబాణవైహృత్యమసదృశార్థ
నిర్జితాలక యుజ్జయినీపురంబు.

తే. గీ. తరులువడి యుత్తరాయణ దక్షిణాయ
నమల రవిశేర నిడిసిన సరవలట్లు
మెఱయఁ గనుఁగొనఁ గొమ్మలు మింటి కిడిన
కుదురువిధమునఁ దనరారుఁ గోటమొడ.

చం. కొలదికిమీఱఁ బెద్దయగు కోట తనర్పున వస్తుసంతో
జ్వలతరసత్ప్రభ తరవిచంద్రుమల్ సౌరనేరకున్న సం
ధ్యలు దివసత్రియామములు తత్పురిపారజనం బెఱుంగుడ
మృలముచవిన్ విహంగగతిఁ బూవులతావి రతిప్రసంగతిన్.

తే. గీ. ఇట్టిపాప యిల్కుండేలుమణియనుచు
జనులు కనుకని పలికెడు చందమామ
నడిమి మచ్చకు నెటిగి పేరిడంగ నేర్తు
రపురమున మేడలపయి నాడునతులు.

కం. హరిగిరి సురగిరి రోహణ
గిరులీనిన కొదమలనంగ గృహములు పురిన
చైరునగు నతప్య రత్న
స్ఫురణల విలసిల్లి తగినపొడవుల తోడన్.

ఆ. వె. నీర నన్నియునికి యారయ విస్మయం
బనుచు బాడబాగ్ని కడలి యప్పు
రంబు సొచ్చెనొక్కొ రత్నాకరము మణు
లనంగఁ జెలువమమరు నాపణములు.

చం. పొడవుగ నెల్లయంగడలఁ బోవులువోసిన నూత్నరత్నముల్
కడఁక ననేకవేషములు పైకొనవచ్చిన యర్థికోటికిం
బిడికెడు లాదిగాఁగ బలివెట్టుదు రపురివైశ్య భామినుల్
గడపక హస్తకంకణ ఝళధ్వనలొప్పుగ నెల్ల యెప్పుడున్.

కం. తరుణ వయస్కుల యావన
పరిపాకుల వృద్ధజనుల భటులను నిజసో
దరులను గురులనుగాఁ జూ
తురు పురముపతివ్రతాసతులు పుణ్యవతుల్.

సీ. చూపుల కట్టవుందూపుల చేబట్టు
నబలల చూడ్కుల యాయుధములు
తాయంబునకు గండంగోయిలఁ గూయించు
బాలలపలుకుల మూలమంత్ర

మెదిరికించేటలనెడ యాటలాడించు

నబలలయలకల యాప్తబలము

నవరణకుం బండ్కుం జాలించు మగువల

మొగముల నేచకుం దగిన మొగము

భావ భవులకు నటుగాక బలమె బలము

గాంగె దిరిగనే వీటిచే గాసిబడడె

యనగ సాందర్యసంపద లభివనముగ

వటలుదురు దత్తురంబున వాననతులు.

ఉ. పూవులపొవులై చిలుకబోదలు కోయిలపించు మందలై
రావులకోవులై యలివితానముగావము తానకంబునై
కావను బండజాలుటం ద్రికాలముగల్గ వరంబుగన్నయ
త్తై వనరాజిపొల్కుం బురాంతిక భూములన్దెల్ల జూడగన్. 13

చం. మరలంగబోదు రిండ్లకును మావపునంతకుం జేలలోపలం
దిరిగి యొకింతలే తవడంచేరెడమోమునం జెన్ను నేయుచున్
బిరిగొని కాలు దృఢములు పెల్లుచోటిన్దెల్ల బానిసం
దెరువరు ల్భంగూడం బటచేరంగ బామర భామిజకల్. 14

సీ. సుదతులు దస్సినచో నలంతులువోవ
సాబగుండై చలిమిరి చూపిమాపి
యావతులు తిలకించియున్నచో వేడుక
గొలదిమీరంగ నొడ్డ గుదిసి కుదిసి
సుధగుల పెనకువచో దానవలతియై
యెఱుకువ పానన కెక్కి యెక్కి
పెలదులు ముదమునవిహరించుచో సోయ
గంబున వీధులగ్రాలి క్రాలి

యతులితంబైన శృంగార రతుల నిజవి
భూతి బొందాననీసి తత్పుగములోనఁ
బవలురేయును నుడుగక తవిలి తిరుగు
మిండఁడును గోత్ర ముంగానిలుగడలీ.

15

శా. దానానేకపబ్బంహితస్సనము గాంధర్వాచలీహేషిత
ధ్వానంబున్ మృదువేదనాదమును గాతానూపురారావమున్
గానానూపరవంబుదూర్వబహుశంఖస్ఫురేబ్బాబుఁ బె
త్తై నీరాకరఘోషమోమునఁగ నిత్యంబుం జెలంగుయిరిన్. 16

తే. గీ. నూలు కృతువులునేయని పాటుటిల్లుఁ
గోటిపడగలు లేని కిరాటగ్నహము
జాతిరత్నంబు గాని పాపాణులము
వెదకిచూపిన వీటఁ బన్నిదము గలగ.

17

మ. కులశైలంబులలో సువల్లరి దిక్కుంభీరకృ వర్ణంబులో
బలభిన్నాగము, లోకపాంకులలోఁ బర్జన్యం డుగోరగం
బులలోశేషుండు పెంపుగన్న కరణిం బూజ్యాధిపశ్రేణిలో
వెలసెన్ వికృమసేవభూభుండు చోర్వీర్యక్రికాశోన్నతిన్. 18

సీ. ధరణీశ లవణాస్థి పరివేష్ణితక్షితి
వరలిస నేరెడు గతితి కొలఁచ

నొక్కొక్కదిక్కున కొక్కొక్క లక్షయో

జనములు తన్నధ్యమున సువర్ణ

సారమై యున్నది చతురు త్తరాశీతి

సాహస్ర యోజనపంఖ్యమొదలి

వలము పదాటు వేల్చిలిగి వెడల్పు చు

వృదిరెండువేయిగాఁ బాతులోతు

మొదలి వలమున యాతము తుదిఁ బదాఱు
 నేసి వెలుగారు మేరువన్ శిఖరి యొప్పు
 దానిపై బ్రహ్మపురి చతుర్దశ సహస్ర
 యోజన స్థితిఁ గనుగొనఁ జేదగ్గిలు.

19

మ. అదైకైలాసము దిగ్విలాసము విహాయశ్చారిత్రసమృద
 ప్రదవిన్యాస ముదగ్రభాసము మరుద్భూతాసదాభ్యాస మ
 భృతయన్యాస మనన్నిరాసము మయాలోదారనిధ్యాసభి
 భ్యదహివాతకృతస్య రాసము త్రికేత్రానాస మున్వీశ్వరా. 20

శా. ముత్తాకే కుజముల్ సడల్చె, మొగడల్ మున్నే మహిజంబులం
 దొత్తెంబువులు నిండఁగాఁబెఁగె నేయర్వీజముల్, పూపలన్
 మొత్తంబై విలసిల్లె నేధరణిసంబుల్, కాయలూ బండులం
 జిత్తనందముఁజేర్చె శక్తితిజముల్, శ్లోకాదఁగాఁ జెప్పుమా. 21

సీ. అరుణ పుష్పావలి యగ్నిగా సంధించి
 యభుల నుక్కులుగాఁగ నావహించి
 దండడివీతెందు దక్షిణ పవనంబు
 భద్రప్రసాదంబుగాఁ బరిభవించి
 చిలుకలుఁ బికములు చేదోడుకేయంగ
 మాధవుండను కనుచురి గడంగి
 యంగజుండ శపతి యావతిబలిపూరి
 మొగడల నుక్కులుకుల మొహుచుచు
 కొలిమి యొక్కొయనఁగఁ గురిమువరాగంబు
 విస్ఫులింగములుగ విరహు లులుక
 నేదిపూచియున్న యీ యశోకమహీరు
 హంబుఁగంటె మాళవాధినాథ.

22

సీ. మదవతీగంధూష మదిరాభిషేచన

వశినంకురించిన వసుభిషికులును

అతిసల మృదుపాదనాతియాన్నికోరిక

స్ఫురణ గైకొన్న యశోకములును

సునతుల క్రేగటి చూక్కపై బాటి.

దిలకించి యలరిన తిలకములును

అన్నల యవ్వీగం జన్నల బాంసం

గొనుకొదిలనిభిల కుంవకములు

నెఱింగి చరణములను నెఱిగలు పిలసిన

మొగడలందుకు డి పిరుచియి తెచ్చి

కొదకు తెలమిబొంది ఘూర్జిత నధికవి

భూతి దనరు చూతపోయె మాలను.

23

సీ. పాంథుల ప్రవయముల్ కన్గట బులుసేను

దొప్పకు పనిచిన దండనంగ

విరహిమృగంబు మఱిగి ఎదిపరెడు

కాయసభపు మొక్కల మనంగ

కడునల్లి జైత్రు నాగారంబు ముక్తింప

మనసిజ పనిచిన యనుంగు లనంగ

సహచరుండగు గంధవహుం గానంగా

మీన కేతను పరిచిన దూతలనంగ

నభినవాకార సౌందర్య సుభగలీల

లలితయంబుగ మెఱుగుచు ననమబాణు

పుష్పలావి కాజనములపోలె నెఱసి

కోమలాంగులు పువ్వులుగోసి రెలమి.

24

చం. ఇటియంగుచ బు లాచోటియిండు వీడ్వడ నొక్కకేలలే
బాటగు బలిచి నొక్కమలు బూపునకెత్తిచేతి చూక కొ
మెట్టలుంగులు పొస్తెనుం డెచి పూడికైజాడంగ మున్నుగన్నయా
గుఱుతుంగడాసికోసం ముదికోమృత పూవులు కొమ్మ నెమ్మితోన్.

చం. అలలు ఓటివాలలుల, హా సలలలులు పల్లవంబులు,
బలుకులు కీ పోకములభాషలు నీ పలుపువ్వు దీగెలున్,
లలింపజులొలల బల, పలాపలతు కృత నాధరాజ్యల
క్షుల్లలగతి నెల్లచో ఓరులు యుచు చెన్నెసలారె దోటలన్.

సీ. నెలపుగావరెమున నెల నెలతావి ను

మెట్టమీద పడుచున్న ము వివాదహోక

అకరువునె యున ములల మొనకక

నెట్టింపు నెరుగెనెల లే

బింకలబు లొక్కలెప్ప - లన బుసా పు

చెలెనెలలెలలెలలెల-వడక

పొరటతో రామున పొరపు నొ-పెడలక

సుడలము లె గాలచే సూరగిలక

కరముతోల్లలు రుదెల ము బాలలుగోసె

వనిత యొక్కరు తనమలలెల్య తనము

నెలమి నుద్యాని మొక కీర్తి చెలువుదాల్చు

లలిలలో నాడు బలగము లతికవోలె.

కీ. శే. బ్రహ్మశ్రీ సాహిత్యవిశారద

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు

ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రపద్యములును చూర్యరాయాంధోనిఘంటు సంపాదకులును, వీరికాపుర సంస్థానవిద్వాంసులునగు బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు 2-1-49 తేదీని మధ్యాహ్నము 2-30 గంటలకాకస్మికముగ దివంగతులైరి. వీరి మరణమువలన నాంధ్రసాహిత్య ప్రపంచమునకు దీరనిలోటు వాటిల్లినది. ఆంధ్రలోకమున వీరిని వీరి సోదరులు సుప్రసిద్ధవిమర్శకులు నగు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రివర్యులను దెలియనివారుండరు. శ్రీ సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు వీరికాపురకళాశాలయందు సంస్కృతచండితులై తమ పాండిత్యముచే శిష్యబృందమును రంజింపజేయుచుండిరి. వీరు పండితాగ్రేసరులగు శ్రీమూన్ మహాసాధ్యాయ పరవస్తు రంగాచార్యులు వారి ముఖ్యశిష్యులలో నొకరు. వీరికి సంస్కృతాంధ్రములలో విశేషపాండిత్యముండటయేగాక సభలలో నెట్టి శ్రోతలకైనను రంజకముగ నుపన్యాసము లీయగల యనన్యసామాన్యముగ శక్తియుండెడిది. పండితులు, పామరులు, బాలుకు, వృద్ధులు వారి యుపన్యాసమాధుర్యమును, వాఙ్మైపుణ్యమును గ్రోలి సంతసింపుచుండిరి. రామాయణమహాభారతాది మహాగ్రంథములయందును కాళిదాసాదిమహాకవుల నాటకములయందును కావ్యనాటకలక్షణములు, రసపోషకత్వము మొదలగు విషయములగూర్చి శ్రీ శాస్త్రిగారి యుపన్యాసముల నొకపరి వినినచో మరలమరల వినగోరుచుండురు. అందును శ్రీ శాస్త్రిగారికి శ్రీ మద్రామాంధ్రమునందు భక్తిగౌరవములధికము. కావ్యామృతరసాస్వాదనమే వీరి జీవితాశయము. డెబ్బదియైదు సంవత్సరముల వయసుననండియు శ్రీ మద్రామాంధ్ర వరస

మున పాల్గొనుచు సభ్యులకందలి విశేషముల నుగ్గడించుచు వీ
రానందరసపూర్ణమనస్కులై సంతసింపుచుండిరి.

సంసారవిషవృక్షస్థుఁ డ్వేషలే అమృతోపమే

కాన్యాశ్శృతిరసాస్వాదః సల్లాపః సజ్జనైస్సహ

అనియు,

అదిత్యస్కందయః తాత సావర్ణం భారతీకథాః

యమాభార్యా సుమిత్రంచ అపూర్వాణి దిశశినే.

అనియు శ్రీ శ్రీ ప్రేమగారు పలుమాటలు తమ యువవ్యాసముల దెలుపు
చు డిరి. పాశ్చాత్యునాగకకతా వ్యమోహమున బడి మన సారస్వత
ప్రపంచమున నెట్టి విశేషములున్నవో తెలియక యాధునికులు కూ
సాంధన్యాత్ములు నెరింపుచుండట వీరు గర్హింపుచు, మన యసార
సారస్వతసాగరమును మధించి యమృతాస్వాదన మొనర్పవలయు
ననియు, సనాతనధర్మముల విడనాడవలదనియు హెచ్చరింపుచుండిరి.

వీరు శ్రీ రామచరితమునందలి యాద్యముచే సంస్కృతమున
రామశతకమును వ్రాసి సోదరుల కరికితమొనర్చిరి. పెక్కు రామా
యణగ్రంథముల పరిశోధించి శ్రీ రామవిజయము, శ్రావణవిజయము
మొదలగు వచనగ్రంథములను, సాహిత్యకల యను విమర్శగ్రంథము
ను పెక్కు వ్యాసములను రచించి ప్రకటించియుండిరి. వీరి సంస్కృ
తాంధ్రపాండిత్యముల గమనించి శ్రీశ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులు తమ
యాస్థానవిద్వాంసులుగ స్వీకరించుటయేగాక వీరిచే సూర్యరాయాంధ్ర
నిఘంటువు మూడునాలుగు సంపుటములును, కళాపూర్ణోద్భయము,
సింగభూపాలవిరచిత రత్నపాంచాలికానాటకాంధ్రీకరణమును, పాను
గంటివారి యముద్రితనాటకములను, యింకను పెక్కుగ్రంథముల
ప్రకటింపజేసిరి.

శ్రీ శాస్త్రిగారు కావ్యనాటకములు గళాశాలాశిష్యబృందము చే బరింపజేయుటతో దృష్టినొందక, వారి మిత్రబృందము కోరికపై పెక్కుమాటలు శాకుంతలము, ఉత్తరరామచరితము, మృచ్ఛకటిక నాటకము మొదలగు నాటకరత్నముల జదివి వారి నానందరసనిమగ్నుల గావిపుచుండిరి.

శ్రీ జయంతి రామయ్యపాతులుగారు మృతినొందినతరువాత వీరాంధ్రసాహిత్యవివేచన కథ్యక్షులై, తత్కార్యవిర్వహణమునదగు సహాయ మొనర్చుచుండిరి. వీరి పాండిత్యమున శాంధ్రవిద్వల్లోకము సాహిత్యవిశారద బిరుదమునొసంగి వీరిని బహుకరించినది. పత్రికలలో బ్రకటింపుచు నొండురెండు వ్యాసములతో దృష్టినొందక శ్రీ శాస్త్రిగారు నిరంతరము సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యవివేచనములు ముచ్చటించుచు నాయాగ్రంథపఠనమునకై తమశ్రోతల బురికొల్పుచు సాంస్కృతిక నోరొప్పు కృత్యములైరి.

ఆంధ్రసాంస్కృతికాభిమానులగు శ్రీ శాస్త్రిగారియొక్కయు వారి సోదరులయొక్కయు జీవితమునగల ముఖ్యనివేదముల గ్రహించి మనము సాంస్కృతికసేవ నొనర్తుముగాక- శ్రీ శాస్త్రిగారి యాత్మకు పరమేశ్వరుడు శాంతి నొసంగుగాక-

